

І. І. Цыркун

МЕТАІНАВАЦЫЙНЫЯ МАДЭЛІ РАЗВІЦЦЯ ПЕДАГАГІЧНАЙ НАВУКІ

Крызісныя з'явы ў сферы адукацыі адносяцца да галіны глабальных праблем чалавецтва. Цывілізацыя хутка спараджае штучныя інфраструктуры, якія ўскладняюць спосабы адаптацыі асобы.

Актуалізацыя інавацыйных працэсаў у адукацыі – адзін з магчымых адказаў на выклік ХХІ ст. На жаль, інавацыйная дзейнасць у адукацыі здзяйсняецца пераважна на эмпірычнай аснове, наглядаецца падмена інавацый «псеўдаінавацыямі», захапленне «фестывальнымі формамі» і дэманстрацыйнымі эфектамі. Гэта выклікае вялікія выдаткі пры здзяйсненні кіруемага развіцця цэласнай педагагічнай сістэмы і асобных яе кампанентаў.

Шматлікасць і адвольнасць педагагічных інавацый вылучае праблему іх упарадкавання і абдумвання, пошуку і распрацоўкі метаінавацыйных мадэляў развіцця, якія вызначаюць яго прырытэт.

Асаблівы пазнавальны інтарэс уяўляе сабой рэфлексія інавацыйнай дзейнасці і вызначэнне арыенціраў развіцця педагагічнай навукі. Для вырашэння гэтых задач мы рэалізуем ідэю аб тым, што спецыфічная інавацыйная дзейнасць мае стабільную арганізацыйную структуру, найбольш развітой формай якой выступае ў аспекце абавязковага — інавацыйны тып дзейнасці. Ён з'яўляецца прамежкавым выражэннем яе адасаблення, а цэнтральная фігура інавацыйнай дзейнасці — інаватар атрымлівае універсальны статус са здольнасцю здзяйсняць інавацыі на любым матэрыяле ў сферы адукацыі. Інавацыйная дзейнасць як тып прыводзіць да ідэальнага новаўвядзення, паколькі яна з'яўляецца ідэальнай, кананічнай інавацыйнай дзейнасцю. Яна з'яўляецца праблемна-арыентаванай дзейнасцю, асаблівай формай актыўнасці інаватара, накіраванай на вырашэнне праблем, якія звязаны з пераўтварэннем нарматыўна адобраных прадпісанняў, што прыводзіць да павышэння якасці і эфектыўнасці разнастайных сфер адукацыі.

Працэс кананічнай інавацыйнай дзейнасці з'яўляецца агрэгатыўным. Ён уключае мовы апісання, якія адабраны з наступных галін: інавацыйная культура, інавацыйная сістэма, новаўвядзенне, навуковае даследаванне і аптымальнае вырашэнне праблем. Пры стварэнні мадэлі выкарыстаны адзін з прамежкавых выпадкаў, калі новаўвядзенне з'яўляецца унікальным і кіруемым. Гэты кантэкст дазволіў найбольш поўна ахарактарызаваць ідэальную інавацыйную дзейнасць інаватара, калі інавацыйная сітуацыя дапускае поўную замену нарматыўна адобраных прадпісанняў. Яе мадэль уключае: інаватара, нарматыўна адобранае прадпісанне, асяроддзе новаўвядзення, працэсуальны кампанент, навіну і твор

Пры вызначэнні зместу працэсуальнага кампанента мы арыентаваліся на састаў і структуру інавацыйнага працэсу [5]. Гэта забяспечыла паўнату аналізу і дэкампазіцыі.

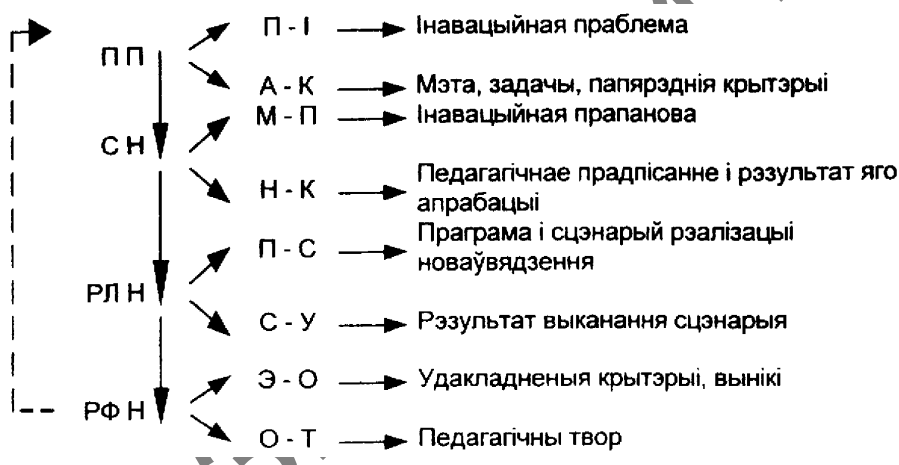
Спосабы інавацыйнай дзейнасці як сістэмы могуць быць прадстаўлены ў залежнасці ад іх абагульненасці н трох іерархічных узроўнях: дзейнасным і аперацыйнальным. Аднасене таго ці іншага спосабу да дзейнасці, дзеяння альбо аперацыі ажыццяўляецца на аснове тэарэтычнага аналізу, а таксама

эмпірычнага даследавання асаблівасцяў успрымання гэтых састаўляючых суб'ектамі інавацыйнай дзейнасці.

На макраўзроўні у склад інавацыйнай дзейнасці ўваходзяць наступныя сферы: навуковы пошук, стварэнне навіны, рэалізацыя навіны і рэфлексія новаўвядзення.

Навуковы пошук уключае два дамінуючыя дзеянні: пошукава-інфармацыйны і аналітыка-крытычны. Асноўны рэзультат пошукава-інфармацыйнага этапа — сфармуляваная інфармацыйная праблема, а аналітыка-крытычнага і ўсяго навуковага пошуку — сфармуляваныя папярэднія крытэрыі як мадэль мэты і задач новаўвядзення.

Знакавая і матэрыяльная фіксацыі навіны ў форме новых прадпісанняў выступаюць асноўным рэзультатам яе стварэння. Яна апыраджае інавацыйны праект курса пераўтварэнняў. Гэтыя рэзультаты дасягаюцца ў працэсе мадэльна-праектыўных і нарматыўна-канструктыўных дзеянняў. Другія сферы інавацыйнай дзейнасці ўключаюць наступныя дзеянні: праграма-сцэнарнае, арганізацыйна-кіраўнічае, эксперыментальна-ацэначнае і афарміцельска-трансляцыйнае (рыс. 1)

Рыс. 1. Састаў і структура інавацыйнай дзейнасці

Поўнае апісанне мадэлі сістэмы інавацыйна-педагагічнай дзейнасці размеркавана ў [7].

Пры здзяйсненні радыкальных удасканалючых і мадэрніскіх педагагічных інавацый мадэль сістэмы інавацыйнай дзейнасці выконвае метадагагічныя функцыі, з'яўляецца метасістэмай, якая ўтрымоўвае механізмы кіравання развіццём педагагічнай сістэмы на ўзроўні агульнага.

Пазнавальную цікавасць прадстаўляе распрацоўка метаінавацыйнай мадэлі развіцця педагагічнай навукі на ўзроўні асаблівага.

Плэнным з'яўляецца разгляд навукова-даследчай дзейнасці з пазіцыі інфармацыйнай канцэпцыі навуковага прагрэсу [7]. Навука ў гэтым кантэксце прадстаўляецца як складаная інфармацыйная сістэма, створаная чалавекам для збору, аналізу і перапрацоўкі інфармацыі з мэтай атрымання новых ісцін і практычных дадаткаў. Яна функцыяніруе на аснове наступных законаў: паскораны рух і сістэмны характар сучаснай навукі.

Агульны паскораны характар развіцця навукі — форма яе жыццядзейнасці. Гэта абумоўлена невычарпальнай уласцівасцю матэрыі, а таксама хуткаўзрастаючымі патрэбнасцямі чалавечага грамадства.

Прынцыповая ўзаемасувязь і ўзаемаабумоўленасць, што пазнаюцца чалавекам на розных узроўнях абстракцыі разнастайных бакоў рэчаіснасці, абумоўліваюць сістэмны характар сучаснай навукі. Рухаючай сілай развіцця сістэмных уласцівасцяў навукі з'яўляецца сацыяльная патрэбнасць ва ўзмацненні сувязяў паміж навукай, тэхнікай, вытворчасцю і спажываннем.

Педагагічная навука адносіцца да сацыяльна-гуманітарных і ў адрозненне ад прыродазнаўчых дысцыплін мае свае спецыфічныя асаблівасці развіцця. Калі прыродазнаўчыя дысцыпліны развіваюцца пераважна ў логіцы парадыгмы, гуманітарныя, у прыватнасці педагагіка, — «культурадыгмы» [4].

Гэта прадвызначае апору ў развіцці педагагічнай навукі не толькі на ўнутраныя механізмы, але і на культуралагічны, сацыяльны, суб'ектыўны і другія кантэксты. Рэгулятыўнай асновай развіцця педагагічнай навукі выступаюць наступныя прынцыпы:

- гуманізм педагагічнай навукі, які прадугледжвае навуковае абгрунтаванне ўмоў развіцця і самаразвіцця асобы, арганізацыю непарыўнай адукацыі чалавека;
- адзінства тэорыі і практыкі, якія забяспечваюць паскораны працэс педагагічнай дзейнасці;
- планавасць развіцця педагагічнай навукі, якая канцэнтруе намаганні на вырашэнне ключавых праблем адукацыі, выхавання і развіцця чалавека;
- творчае засваенне і развіццё педагагічнай спадчыны на аснове метадалагічных падыходаў;
- рэалізацыя інавацыйнага механізму, які прадугледжвае цэласны працэс навукова-педагагічнага пошуку, стварэнне педагагічнай навіны, яе рэалізацыю і рэфлексію педагагічнага новаўвядзення;
- мадэрнізацыя даследчай дзейнасці на аснове новых метадаў;
- узаемадзеянне індыўдуальных і калектыўных форм даследвання, супрацоўніцтва пакаленняў навуковых работнікаў;
- свабода і канкурэнтаздольнасць навуковага прадукту педагагічных даследванняў;
- камерцыйналізацыя асобных напрамкаў развіцця педагагічнай навукі;
- інтэрнацыяналізм педагагічнай навукі, паслядоўнае імкненне да плённага міжнароднага супрацоўніцтва.

Сацыяльныя пераўтварэнні апошняга дзесяцігоддзя, тэндэнцыі развіцця адукацыі ў свеце, зніжэнне інавацыйнага і сацыяльнага патэнцыялаў педагагічнай навукі выступаюць прадпасылкамі для фармулявання наступных прыярытэтных праблем, якія абумоўліваюць павышэнне яе якасці і эфектыўнасці.

- Даследаванне інавацыйных працэсаў у адукацыі, стварэнне інавацыйнага фонду педагагічных адкрыццяў, вынаходніцтваў і рацыяналізацый, распрацоўка механізмаў арганізацыі праксіалагічнай педагагічнай дзейнасці.
- Развіццё сацыялогіі адукацыі; даследаванне асобных характарыстык суб'ектаў адукацыі і маніторынг адносін розных суб'ектаў адукацыі да іх дзейнасці, эканамічных праблем, магчымасцяў выкарыстання камерцыйных крыніц фінансавання.

- Удасканаленне падрыхтоўкі педагогічных кадраў у ВНУ і навуковых кадраў вышэйшай кваліфікацыі праз аспірантуру, дактарантуру, работу спецыялізаваных саветаў.
- Стварэнне новай структуры кіравання педагогічнай навукай, мадэрнізацыя інфармацыйнай і матэрыяльна-тэхнічнай базы.
- Развіццё метадалогіі педагогікі і яе фундаментальных агульных асноў: пераход ад монанавуковых абгрунтаванняў да палінавуковых; дапаўненне прыродазнаўчанавуковага ідэалу пазнання гуманітарнай мадэллю; далейшая распрацоўка катэгорыяльнага апарату і метадаў педагогічных даследаванняў, актывізацыя гісторыка-педагогічных і навуказнаўчых даследаванняў.
- Распрацоўка педагогічных канцэпцый тэхналогій і методык адэкватных прыярытэтной каштоўнасці адукацыі, развіцця асобы, здольнасці выйсці за межы вывучаемага, да сама развіцця, бесперапыннай і гібкай самаадукацыі на працягу жыцця.
- Выхаванне канкурэнтаздольнага суб'екта, які ўсебакова праяўляе разнастайныя формы актыўнасці: пазнавальную, пераўтваральную, кіраўнічую і аксіялагічную. Навуковае абгрунтаванне і распрацоўка выхаваўчых сістэм, якія забяспечваюць увядзенне чалавека ў культуру і даюць магчымасць прадуктыўна здзяйсняць пазіцыі грамадзяніна, сем'яніна, творцы.
- Удакладненне мэтайзааконення, развіцця матывацыі і цікавасці да навучання, распрацоўка новых вучэбных дысцыплін, прынцыпаў адбору зместу і вызначэнне яго структуры, метадаў форм, сродкаў і ўмоў адукацыі, адэкватных персанальным запатрабаванням асобы і грамадства, інтэнсіўнаму развіццю віртуальнай адукацыі і інфармацыйных тэхналогій.
- Распрацоўка тэарэтычных асноў метадалагічнага забеспячэння педагогічнага працэсу. Канструяванне сучаснага падручніка, у тым ліку электроннага.
- Выяўленне аптымальных структур арганізацыі адукацыі на розных узроўнях, адэкватных рынку працы, забяспечваючых дыферэнцыяцыю, дыверсіфікацыю, даступнасць, мабільнасць адукацыі, эквівалентнасць адукацыйных стандартаў, высокі ўзровень дыягнастычнасці, магчымасць інтэграцыі ў міжнародную адукацыйную прастору.
- Павышэнне якасці, карыснасці навуковай прадукцыі. Якасць фундаментальных навукова-педагогічных даследаванняў вызначаецца новымі канцэпцыямі, ідэямі, падыходамі ў галіне адукацыі і выхавання, тэорыі і гісторыі педагогікі, значнасцю атрыманых вынікаў для развіцця педагогічнай навукі, перспектывай, якую яны адыгрываюць для ўдасканалення прыкладных даследаванняў.

Асноўнымі паказчыкамі паспяховай рэалізацыі метаінавацыйнай мадэлі развіцця навукі з'яўляюцца эфектыўнасць і якасць педагогічных даследаванняў. Эфектыўнасць разглядаецца пераважна ў сацыяльным і эканамічным планах. Сацыяльны эфект праяўляецца ў павышэнні ўзроўню адукацыі, культуры, прафесійнай падрыхтоўкі моладзі, ліквідацыі негатыўных з'яў у жыцці грамадства, стварэнні ўмоў для самарэалізацыі асобы. Эканамічны эфект мяркуе атрыманне прыбытку ад рэалізацыі навуковых даследаванняў (эканомія ад рацыянальнага размяшчэння сеткі школ,

змяншэння тэрмінаў навучання і г. д.). Ён можа быць атрыманы і ад рэалізацыі камерцыйнага прадукту даследавання (падручнікі, вучэбна-метадычныя комплексы, камп'ютэрныя праграмы і інш.).

Якасць фундаментальных даследаванняў вызначаецца прынцыпова новымі канцэпцыямі, ідэямі, падыходамі ў галіне адукацыі, значнасцю атрыманых вынікаў даследавання для развіцця педагагічнай навукі.

Якасць прыкладных навукова-педагагічных даследаванняў і распрацовак вызначаецца іх практычнай значнасцю, уздзеяннем на працэсы адукацыі і выхавання, актуальнасцю атрыманы ведаў, магчымасцю выкарыстання іх для пераўтварэння рэчаіснасці. Высокая якасць педагагічных даследаванняў забяспечвае найбольш эфектыўнае дасягненне вучэбна-адукацыйных, выхаваўчых і развіццёвых мэт для дадзенай групы асоб з улікам іх кваліфікацыі, часу і ўмоў дзейнасці.

Для паказчыкаў прадукцыйнасці навуковых ведаў адносяцца: колькасць навуковых рэзультатаў, надрукаваных прац, навукоўцаў, колькасць і структура навучальных устаноў, памеры капіталаўкладанняў, частата далейшых выкарыстанняў аднойчы выкананых даследаванняў.

ЛІТАРАТУРА

1. *Добров Г. М.* Наука о науке. Кнев, 1989.
2. *Кантор И. М.* Понятнино-терминологическая система педагогики. М., 1989.
3. *Краевский В. В.* Проблемы научного обоснования обучения. М., 1977.
4. *Степанов С. Ю.* Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций. М., 2000.
5. *Цыркун И. И.* Инновационная культура учителя-предметника. Мн., 1996.
6. *Цыркун И. И.* Проблемы развития педагогической науки в Беларуси: концептуальное обоснование и проектно-программные ориентиры // Адукацыя і выхаванне. 2002. № 8.
7. *Цыркун И. И.* Система инновационной подготовки специалистов гуманитарной сферы. Мн., 2000.